

Kvalitetsgranskning
Rapport 2010:5

Läsprocessen i svenska och naturorienterade ämnen, årskurs 4-6

Skolinspektionens rapport 2010:5
Diarienummer 40-2009:1774
Stockholm 2010
Foto: Ryno Quantz

Innehåll

---

1. Innehållsförteckning	3
2. Förord	5
3. Sammanfattning	6
4. Läsprocess i undervisningen	10
4.1 Bakgrund	11
4.2 Syfte och bedömningsområden	12
5. Kvalitetsgranskningens resultat	13
5.1 Skolans organisation av undervisningen	13
5.2 Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten	16
5.3 Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen	23
6. Slutsatser och rekommendationer	26
7. Litteraturförteckning	29
8. Bilagor	31

2 | Förord

Skolinspektionen har i uppdrag av regeringen att granska kvaliteten i skolväsendet, förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen. Skolinspektionens kvalitetsgranskningar innebär en noggrann undersökning av hur skolhuvudmän, rektorer, lärare och annan pedagogisk personal tar sitt ansvar för verksamhetens kvalitet. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till en bättre verksamhet med förbättrade resultat. Granskningen gör tydligt vad som behöver utvecklas för att i högre grad nå målen för verksamheten.

Samtliga granskningar genomförs i ett urval av verksamheter. I första hand sker ett strategiskt urval av verksamheter där det finns indikationer på utvecklingsbehov inom det aktuella granskningsområdet. De iakttagelser, analyser och bedömningar som görs inom ramen för granskningarna redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade verksamheterna, dels i en övergripande och sammanfattande rapport för varje granskningsområde.

Denna rapport redovisar resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning med inriktning mot skolors insatser på läsprocessen som en del av undervisningen i ämnet svenska och de naturorienterande ämnena, årskurs 4-6. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 31 skolor som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor som granskats framgår av bilaga 2.

Resultaten visar att skolorna som varit föremål för granskningen brister i flera avseende när det gäller organisationen av undervisningen, undervisningens innehåll med bearbetning och kommunikation kring texter och hur miljön och förutsättningarna för läsutveckling ser ut på skolorna. Men Skolinspektionen har också i denna granskning mött flera engagerade lärare som arbetar intensivt för att utveckla elever när det gäller läsning och läsförståelse. På flera av skolorna är läslusten bland eleverna mycket stor.

Projektledare för kvalitetsgranskningen har varit utredare Maria Axelsson, Skolinspektionen i Stockholm.

Stockholm 2010

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Kjell Hedwall
Avdelningschef

3 | Sammanfattning

I dag ställer samhället stora krav på att samtliga medborgare kan läsa, förstå och värdera det som läses. Skolan har ett avgörande ansvar att säkerställa att alla elever får de kunskaper som krävs för att klara av detta.

I Sverige har utvärderingar och forskning visat att läsförståelsen gått tillbaka något under de senaste åren. Från att ha varit i topp internationellt sett så har svenska elever halkat efter. Arbetet med elevers läsutveckling ska ske i samtliga ämnen.

Skolinspektionen har granskat kvaliteten i undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6, när det gäller läsprocessen. Utgångspunkten har varit att se till att alla elever ges möjlighet att träna sig i att läsa och kommunicera kring det lästa. I kommunikationen ingår att eleverna ska få skriva och samtala kring det som läses och att alla ska ha möjlighet att göra sina röster hörda genom tal och skrift.

Ämnet svenska har granskats eftersom det till stora delar lägger grunden för elevernas kunskaper och möjligheter att tillägna sig olika texter. Undervisningen i de naturorienterande ämnena har granskats eftersom tidigare studier har visat att dessa ämnen brister i kvalitet när det gäller textbearbetning.

Antalet granskade skolor är 31 i 25 kommuner runtom i landet. Genom dokumentanalyser, en enkät till de undervisande lärarna och vid ett fyra-dagarsbesök i varje skola har Skolinspektionen genomfört bedömningar av undervisningskvaliteten när det gäller hur läsprocessen används i undervisningen.

Tre bedömningsområden har varit i fokus, formulerade utifrån skolans nationella styrdokument tillsammans med aktuell forskning kring läsutveck-

ling. Dessa områden är *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Bedömningsområdena innehåller ett antal kriterier som Skolinspektionen har bedömt skolorna utifrån.

Skolinspektionen har i denna granskning mött flera engagerade lärare som arbetar intensivt för att utveckla elever när det gäller läsning och läsförståelse. Många av skolorna har satsat på olika läsprojekt och bland elever på dessa skolor är läslusten mycket stor.

Granskningen visar emellertid att många av skolorna brister i flera avseenden. Bland annat bedömer Skolinspektionen att skolorna brister när det gäller organisationen av undervisningen. Flertalet skolor skapar inte ett undervisningsklimat som uppmuntrar kommunikation och som låter alla elever framföra sina reflektioner i tal och skrift. Dessutom får de flesta skolor kritik för att eleverna inte i tillräckligt hög grad är med och påverkar undervisningen till innehåll eller form.

Skolinspektionen bedömer att bristerna är omfattande vad gäller lärarnas arbete med bearbetning av och kommunikation kring texter i undervisningen.

”...skolorna har satsat på olika läsprojekt och bland elever på dessa skolor är läslusten mycket stor.”

Det handlar exempelvis om att eleverna i de naturorienterande ämnena inte möter olika slags texter i undervisningen i tillräcklig omfattning. I varken svenskämnet eller i de naturorienterande ämnena väljs texterna utifrån den utvecklingsnivå eleverna befinner sig på. Arbetet med förförståelse och bearbetningen av texter i undervisningen brister i flertalet skolor. Elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter används för lite i arbetet med förförståelse och bearbetning. Enligt granskningens resultat är skolorna emellertid bra på att bedöma och utvärdera elevernas kunskaper i ämnena.

När det gäller den miljö och de förutsättningar som skolorna har för att främja läsutveckling kritiserar Skolinspektionen främst rektorns roll som pedagogisk ledare. Vid flertalet av de granskade skolorna framkommer behov av tid för pedagogiska samtal och möjligheter att sprida den kompetens som finns på den enskilda skolan till övrig personal. Dessutom framkommer ett kompetensutvecklingsbehov hos lärarna när det gäller läsprocessen som en del av undervisningen, särskilt i de naturorienterande ämnena. Både rektorer och lärare har ansvar för att behoven av pedagogisk utveckling identifieras och tillgodoses.

Skolinspektionens övergripande slutsatser utifrån granskningen är att:

- Lärare bör höja undervisningskvaliteten genom att säkerställa elevernas möjlighet att kommunicera och samarbeta i klassrummet. Utifrån elevernas deltagande bör undervisningen planeras och utgå från elevernas intressen och utvecklingsnivå.
- Lärare bör utarbeta metoder för att täcka in de moment i undervisningen som gynnar elevernas läsutveckling, inklusive läsförståelse. Elever bör få möta olika typer av texter, valda utifrån varje elevs utvecklingsnivå, erfarenheter och intressen. Vidare bör bearbetningen föregås av ett förförståelsearbete där texten sätts in i ett sammanhang. Vid bearbetningen bör kommunikation inkluderas, både via samtal såväl som skrivuppgifter. För att eleverna ska kunna tillgodogöra sig texters inne-

håll bör de få lära sig hur man kan läsa texter på olika sätt. Allt detta bör ses som en helhet för att eleverna ska utvecklas så långt som möjligt.

- Den bedömning och utvärdering som genomförs av elevernas kunskapsnivå bör resultera i en större individualisering i undervisningen samt i utvecklingsarbete som syftar till att lärare kan höja undervisningskvaliteten.
- Rektorer bör kartlägga det kompetensbehov som finns på skolorna när det gäller läsprocessen i undervisningen och se till så att kompetensutveckling sker inom området. Dessutom bör den kompetens som redan finns på skolorna bättre tas tillvara så att samtliga elever får en likvärdig undervisning av hög kvalitet.

4 | Läsprocess i undervisningen

Att kunna läsa och förstå det som läses är en central del i allt lärande. Dagens samhälle ställer krav på att medborgarna kan ta till sig information och att kritiskt förhålla sig till densamma. Skolan ska utveckla sådana färdigheter hos eleverna och detta ska ingå som en central del i alla ämnen.

Skolan ska se till att alla elever ges möjlighet att träna sig i att läsa och kommunicera kring det lästa. I kommunikationen ingår att eleverna ska få skriva och samtala kring det som läses och att alla ska ha möjlighet att göra sina röster hörda genom tal och skrift. Det råder en internationell samsyn om att elevers läsförståelse gynnas av att få samtala om, tolka och reflektera över olika slags texter som de möter i undervisningen.¹

I denna granskning är läsprocessen i undervisningen i fokus. En väl utvecklad läsförmåga hos eleverna är en viktig förutsättning för deras möjligheter att tillägna sig all undervisning. Ansvaret för detta kan därför inte bara åligga de lärare som undervisar i svenska. Tillfällen för medveten utveckling av läsförmågan måste finnas i alla ämnen. För att få en bild av hur eleverna ges möjlighet att utveckla sin läsförmåga i olika ämnen har Skolinspektionen i denna granskning valt att fokusera detta i svenska och naturorienterande ämnen.

---

¹Skolverket (2006) och (2008).

De texter som används i undervisningen i de naturorienterande ämnena kräver en ordentlig bearbetning för att innehållet ska bli tillgängligt för eleverna. Det finns indikationer på att de naturorienterande ämnena brister i kvalitet när det gäller textbearbetning vilket motiverar ett fokus på just dessa ämnen i denna granskning.²

Skolinspektionen har granskat undervisningen i 31 skolor i 24 kommuner. Granskningen omfattar årskurs 4-6³. I fokus har varit att granska om skolorna aktivt använder läsprocessen i undervisningen. Dessutom har det granskats om undervisningen genomförs så att alla elever får göra sina röster hörda i ett socialt samspel, både i tal och i skrift – det vill säga om undervisningen sker i kommunikativa sammanhang.

Granskningen har genomförts genom analyser av dokument, enkät till lärarna och genom fyra dagars besök på respektive skola. Vid besöken har rektorn, lärare och elever intervjuats. För att kunna bedöma undervisningskvaliteten när det gäller läsprocessen har ett flertal lektionsobservationer också genomförts.

Rapporten är disponerad så att bakgrund till och syftet med granskningen presenteras nedan. Därefter presenteras resultaten som framkommit av granskningen från respektive bedömningsområde. För varje bedömningsområde återfinns en beskrivning av kriterier som ligger till grund för Skolinspektionens beslut i de granskade skolorna. I ett sista kapitel analyseras resultaten på en mer övergripande nivå och Skolinspektionens rekommendationer till skolor i detta hänseende skrivs fram. Mer detaljerade beskrivningar av granskningens genomförande återfinns som bilagor till rapporten.

4.1 | Bakgrund

Anledningen till att Skolinspektionen har genomfört denna granskning är att tidigare studier och granskningar av undervisning i ämnet svenska och av läsprocessen i undervisningen i svenska och andra ämnen, pekar på flera olika slags kvalitetsbrister. De visar också att det har skett försämringar över tid, både i delar av hur undervisningen genomförs och om förutsättningar för undervisning av god kvalitet. Dessa försämringar har också visat sig genom att svenska elevers läsförståelse har halkat efter från att ha varit i topp internationellt sett.⁴

Sammanfattningsvis har tidigare studier kritiserat undervisningen för att den är dominerad av formell färdighetsträning. Den består till alltför stor del av eget arbete och innehåller för lite gruppbaseade aktiviteter. Den innehåller för lite textanalytisk diskussion och reflektion. Den främjar inte alla elevers delaktighet och engagemang. Svenskundervisningen har visat sig vara otillräckligt kopplad till andra skolämnen och undervisningen i andra ämnen främjar inte läs- och skrivutveckling. De texter som används i svenskundervisningen relaterar inte till innehåll i andra ämnen. Texterna är dessutom otillräckligt anpassade till elevernas utvecklingsnivå och består av alltför få genrer, såsom skönlitterära texter, faktatexter, tidningstexter och poesi. De skönlitterära texterna utmanar sällan eleverna. Anpassning till elevernas behov görs alltför mycket genom "inläsande" nivågruppering och individuali-

---

2 Skolverket (1998).

3 Skolorna har valts till granskningen utifrån att de presterat sämre i det nationella provet i svenska (årskurs 9, läsförståelsedelen) tillsammans med SALSÅ-värden som visar på skolor som avviker negativt från ett modellberäknat värde. För vidare beskrivning av urvalet se bilaga 1.

4 Se exempelvis Skolverket (2008), Skolverket (2007) rapport 305, Skolverket (1998).

sering sker enbart i fråga om takt och ordning men inte om typ av arbetsuppgifter.⁵

Kvalitetshämmande faktorer som hör till förutsättningar för undervisningen är att rektorer fungerar för lite som pedagogiska ledare och att svensklärare upplever en betungande arbetsbörda och känner att de saknar tid för samarbete om pedagogisk utveckling. Vidare diskuterar lärare mest elevens problem, alltför sällan hur undervisningen kan förbättras.⁶

4.2 | Syfte och bedömningsområden

Utifrån den problembild som beskrivits ovan syftar denna granskning till att påverka rektorer och lärare att främja alla elevers läsutveckling genom att de medvetet arbetar med läsprocessens olika delar i undervisningen och att läsundervisningen genomförs i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling.⁷

Den konkreta granskningen utgår från tre bedömningsområden med fokus på läsprocessen: *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Dessa områden är grundade i författningstexter och aktuell forskning samt Skolverkets tidigare granskning av läs- och skrivprocessen. Inom de tre områdena har sedan Skolinspektionen fastställt ett antal bedömningskriterier som utgjort grunden för de skolbeslut som formulerats för de 31 skolor som ingått i granskningen.

---

5 Skolverket (2008), Skolverket (2007) rapport 305, Skolverket (1998).

6 Skolverket (2008), Skolverket (2007) rapport 305, Skolverket (1998).

7 Dessa utgångspunkter var också i fokus för den granskning som Skolverket genomförde 1998.

5 | Kvalitetsgranskningens resultat

Granskningen av undervisningskvaliteten när det gäller läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen visar att det finns utrymme för stora förbättringar på flera nivåer och områden i de granskade skolorna.

I samtliga skolor finner Skolinspektionen att rektorn och lärarna på något område behöver förbättra kvaliteten i undervisningen med fokus på läsprocessen.

I detta kapitel presenteras resultaten av Skolinspektionens bedömningar av de 31 skolor som ingått i granskningen. Resultaten presenteras för de tre bedömningsområden *skolans organisation av undervisningen*, *skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Varje bedömningsavsnitt inleds med en presentation av det underlag som legat till grund för Skolinspektionens bedömningar.

5.1 | Skolans organisation av undervisningen

För att bedöma skolans organisation av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån fokus på läsprocessen har Skolinspektionen utgått från två kriterier: *undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete* och *undervisningen organiseras och genomförs i samverkan med eleverna*.

5.1.1 | Organiseras undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete?

Alla elever ska få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva för att utveckla och få tilltro till sin språkliga förmåga. En viktig aspekt är att språket utvecklas i ett socialt samspel med andra.⁸ Kriteriet utgår från vikten av en så kallad flerstämmig språkmiljö – det vill säga att alla elevers röster ska göras hörda i tal och skrift.⁹ Lärarna ska skapa möjligheter till kommunikation och samverkan genom att eleverna får arbeta i olika gruppkonstellationer. När en ny text ska läsas är det viktigt att eleverna får möjlighet att göra detta på olika sätt, genom läsning i helklass, grupp/par, genom såväl högläsning som tyst läsning.¹⁰

När det gäller skolornas organisation av undervisningen brister 18 av de 31 skolorna i hur svensklärarna arbetar med samarbete och kommunikation i klassrummen. Eleverna får inte möjlighet att ventilera sina lästa och/eller skrivna texter, eller samtala tillsammans i grupp. Undervisningen i de naturorienterande ämnena har en något bättre organisation – 13 skolor bedöms brista i detta.

”Alla elever ska få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ...”

I granskningen av undervisningen i svenska framkommer flera exempel på skolor och lärare som arbetar bra och aktivt för att skapa klassrum med en hög grad av kommunikation och där eleverna ges möjligheter att samtala och samarbeta med varandra. Men det finns också skolor som inte alls arbetar för att skapa ett samtalsklimat där elevernas röster görs hörda i tal och skrift. Det kan emellertid också skilja mycket mellan klassrummen och mellan lärarna på en och samma skola. I flera skolor har Skolinspektionen noterat att det finns medvetna lärare som arbetar mycket engagerat för att skapa ett gott undervisningsklimat när det gäller läsning och reflekterande kring texter genom samtal och skrivande. Samtidigt kan det i klassrummet bredvid råda motsatta förhållanden.

Generellt i de granskade skolorna gäller emellertid att klassrumsklimatet är relativt öppet, däremot är inte alla elever delaktiga i samtalet till exempel när det gäller textval eller egenproducerade texter. Oftast har också läraren det största talutrymmet vid kommunikationen vilket begränsar elevernas möjligheter att föra fram sina synpunkter och erfarenheter. I flera skolor har Skolinspektionen av den anledningen uppmanat till utvecklingsarbete när det gäller att ge elever ett större utrymme för kommunikation och samspel i arbetet med texter elever emellan.

För de naturorienterande ämnena konstaterar Skolinspektionen att arbetsätten i de granskade skolorna är mer undersökande och därför ger större utrymme till kommunikation och samarbete. Men även här råder stora variationer mellan ämnen, klasser och skolor. Granskningen visar att lärare har ett alltför stort talutrymme i introduktionen av en lektion samt i kommunikationen om resultat av experiment eller frågor. Detta innebär att elever på flera skolor inte alls är inkluderade i samtalet och får på detta sätt sämre förståelse och förutsättningar att genomföra uppgifterna.

---

8 Lpo 94.

9 Dysthe (1996).

10 Se Dysthe (1996), Liberg (1993), Liberg (1996), Liberg (2006), Wiksten Folkeryd - af Geijerstam - Edling (2006).

I flera av de granskade skolorna förekommer enbart enskilt arbete i samband med arbete med texter och ingen möjlighet ges alls till reflektion i par, grupp eller helklass. Ett vanligt arbetssätt är att elever läser texter tyst och svarar på givna frågor. Detta gäller för såväl svenskundervisningen som för de naturorienterade ämnena. Med tanke på att elever lär sig på olika sätt innebär detta att undervisningen riskerar att endast nå fram till en del av eleverna.

5.1.2 | Organiserar och genomförs undervisningen i samverkan med eleverna?

Läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inlärnin samt i undervisningen utgå från varje individs erfarenheter och tänkande.¹¹ Elevers motivation till vidare läsning ökar om de ges möjlighet att välja egna texter.¹²

Den vanligaste bristen som Skolinspektionen sett i granskningen handlar om hur lärarna arbetar med att låta eleverna vara med och påverka och vara delaktiga i sitt eget lärande, både när det gäller innehåll och arbetsformer. I undervisningen i svenska brister 28 skolor och för de naturorienterade ämnena är motsvarande siffra 27 – det är 90 respektive 87 procent av de granskade skolorna.

I många av skolorna får eleverna läsa egna så kallade bänkböcker, det vill säga de böcker som eleverna läser vid fri läsning eller under den relativt vanligt förekommande lästimmen. Valet av denna bok är elevens och på så vis är eleverna med och påverkar sitt eget lärande till viss del. Skolinspektionen har emellertid bedömt att detta inte är tillräckligt för att engagera och göra eleverna delaktiga. Detta har framförallt att göra med hur bänkboken används i undervisningen, det vill säga huruvida boken är vald utifrån elevens läsutvecklingsnivå eller hur väl dessa texter bearbetas och så vidare. Den delaktighet som erbjuds elever i de granskade skolorna när det gäller svenskämnet består oftast i att de just får möjlighet att välja sin egen bänkbok.

Det framkommer av granskningen att det generellt sett är lärarna som utan delaktighet och inflytande från eleverna planerar för undervisningens upplägg och för det mesta också för innehållet. Elevernas påverkan kommer till uttryck vid en del av skolorna när det gäller arbetssätt och i vilken ordning momenten ska genomföras. Goda exempel finns på skolor som utgår från elevernas utvärdering i planeringen för nästkommande moment och där elevernas individuella utvecklingsplaner finns med som en del i planeringen. I majoriteten av skolorna tar emellertid inte undervisningens innehåll avstamp i elevernas intressen och behov.

Elevernas delaktighet i de naturorienterade ämnena är också alltför liten. Det är vanligt att undervisningen styrs av läromedel och att elevernas delaktighet därmed blir liten. Granskningen visar att lärarna inte använder elevernas tidigare erfarenheter och kunskaper i tillräckligt hög utsträckning. Det finns i detta sammanhang exempel som visar på att lärarna saknar tilltro till eleverna när det gäller deras möjlighet till inflytande över sitt eget lärande

”Det är vanligt att undervisningen styrs av läromedel ...”

¹¹ Lpo 94.

¹² Se Molloy (2002), Fast (2007), Olin-Scheller (2006), Smidt (1989).

i undervisningsplaneringen. Det är vanligare att eleverna är delaktiga i de moment som utgörs av fördjupningsarbete.

I en av de granskade skolorna lyfts detta fram som ett svårt område att arbeta med, eftersom "eleverna inte är vana vid att planera undervisningen". I dessa skolor är således eleverna inte heller med och påverkar planeringen och har därför inget reellt inflytande över sitt eget lärande. Det framkommer också i granskningen att undervisningen vid en del skolor inte alls tar sin utgångspunkt i kursplanen utan snarare i vilket innehåll skolan "brukar" arbeta med i olika årskurser.

5.2 | Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten

Bedömningsområdet skolans bearbetning av och kommunikation kring texten är granskningens kärna och innehåller flera av de kriterier som fokuserar på undervisningskvaliteten när det gäller själva läsprocessen. De kriterier som utgjort granskningens underlag handlar om huruvida *eleverna möter olika slags texter, texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå, lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten, eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen och varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms.*

5.2.1 | Möter eleverna olika texter?

Bedömningsunderlaget för kriteriet *eleverna möter olika slags texter* bygger på att eleverna ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag, enligt kursplanen i svenska. I de naturorienterade ämnena ska eleverna, enligt kursplanens mål att uppnå i årskurs 5, ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig, dels genom systematiska observationer, experiment och teorier, dels det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor.¹³ För att utveckla sin förmåga att förstå texter är det av stor vikt att eleven får möta olika slags texter, skrivna för olika syften.

För svenskämnet bedömer Skolinspektionen att de flesta skolor uppfyller kraven på olika textmöten. Endast fyra skolor brister i detta avseende, det vill säga att eleverna inte ges möjlighet att läsa olika texter. För de naturorienterade ämnena brister 14 skolor.

När det gäller svenskämnet kan Skolinspektionen konstatera att eleverna möter skönlitterära texter och faktatexter. Oftast är dessa hämtade från en lärobok eller den bänkbok som många av skolorna använder vid läsning. Eleverna läser generellt mycket och uttrycker för det mesta att de tycker om att läsa.

Det är vanligt i de granskade skolorna att eleverna får läsa sina bänkböcker en viss tid på dagen eller när de är klara med en annan uppgift. Det positiva med bänkböckerna är att de oftast väljs utifrån elevernas intressen och att de, beroende på hur väl lärarna stödjer valet av böckerna, kan utgå från elevernas läsutvecklingsnivå. Det som i granskningen har uppfattats som negativt med bänkböckerna är att arbetet med förförståelse för texterna

---

¹³ Kursplanen för de naturorienterade ämnena.

inte sker strukturerat av lärare utan mer informellt av kamrater på raster och fritid. Bearbetning och kommunikation sker dessutom sparsamt och eleverna riskerar att bara möta en viss sorts texter, det vill säga de genrer de själva är intresserade av. Genom detta minskar den utmaning som innebär att eleverna utvecklar sitt läsande.

Vid läsning av texter i läroböcker möter eleverna texttyper som faktatexter, skönlitterära texter och tidningstexter. Lärobokstexterna är sällan anpassade efter elevernas kunskapsnivå eller intressen. Dessa texter bearbetas ofta genom att eleverna enskilt besvarar frågor till texterna. De frågor som är mera krävande och som syftar till djupare förståelse diskuteras ibland gemensamt, men oftast löser eleverna dessa uppgifter själva.

Det framkommer att nyare texttyper, som exempelvis bloggar och chatt, inte används alls i undervisningen. Det finns flera anledningar att använda dessa nyare texttyper i undervisningen. Många elever stöter på dessa under sin fritid och kan behöva stöd i sin träning att läsa, tolka och bearbeta dessa. Dessutom vidgas elevernas textförståelse om de får använda texter i undervisningen som är en naturlig del av deras vardag.

Elevernas egenproducerade texter används också i mycket liten utsträckning i undervisningen. Genom att elevernas egna texter används utvecklas elevernas förmåga att bearbeta en text. Det är också stimulerande att skriva för en mottagare och att få höra andras reflektioner kring det man skrivit. Om eleverna vet att deras texter kommer att läsas av flera än läraren blir det mer motiverat att anstränga sig för att utvecklas. I några skolor får eleverna läsa upp sina texter för varandra eller för gruppen och ger varandra respons.

I undervisningen i de naturorienterade ämnena läser eleverna generellt färre texter. Det handlar ofta om instruktionstexter och faktatexter. På många av skolorna baseras undervisningen helt på experiment och där används få texter. Det finns undantag och det gäller till exempel en skola där tidningsartiklar är en stor del av undervisningsmaterialet eller vid en skola där lärare också använder sig av skönlitterära texter för att ge eleverna en ökad förståelse för ämnet.

Syftet att eleverna ska lära sig något om innehållet det vill säga olika fakta har varit det mest framträdande i granskningen. Eftersom det också finns andra sätt för eleverna att lära sig detta använder sig lärare ofta av andra metoder som de tycker ger ett bättre resultat för eleverna. De kan till exempel använda multimedia (filmer, internet), laborationer och egenproducerad text.

Lärarna upplever att många elever tycker att naturorienterade texter är tråkiga och svåra och lärarna tar då bort dem från undervisningen. Detta leder till att lärarna i alltför liten utsträckning låter eleverna tränas i läsning av typiska naturorienterade texter.

5.2.2 | Väljs texterna utifrån elevens utvecklingsnivå?

För kriteriet *texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå* utgår Skolinspektionens bedömning från att lärarna ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna utvecklas efter sina förutsättningar. Samtidigt ska eleverna stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.¹⁴ I forskning framgår att texterna bör väljas efter elevens utvecklingsnivå det vill säga även

---

¹⁴ Lpo 94.

ge utrymme för mera krävande texter för att ge förutsättningar för utveckling.¹⁵

Nästan 75 procent av de granskade skolorna uppvisar brister i detta avseende genom att texterna som används i undervisningen inte väljs utifrån elevernas utvecklingsnivå. Resultaten är desamma för både svenska och naturorienterande ämnen.

Texterna som används i svenskundervisningen väljs generellt sett inte utifrån elevernas utvecklingsnivå. Vanligast är i stället att alla elever läser samma texter och det är läraren som väljer ut dessa. Eleverna väljer sina egna skönlitterära "bänkböcker" efter eget intresse. I en av de granskade skolorna försöker lärare uppmuntra och utmana vissa elever när dessa upplevs läsa böcker på en för lätt nivå.

För svenskämnet framkommer i granskningen att många elever saknar utmanande texter och att en anpassning oftare sker nedåt, när texterna verkar för svåra för elever, snarare än uppåt, det vill säga mer avancerade texter.

I de naturorienterande ämnena läser eleverna ofta gemensamma texter. Undantagen är när eleverna arbetar med fördjupningsuppgifter då det dels sker ett annat urval av texter som bättre kan anpassas till varje enskild elev, dels väljs texter i större utsträckning av eleverna själva.

I en skola lyfter lärarna fram att det är svårt att hitta texter i naturorienterande ämnen som utmanar alla elever. Skolans lösning är att ändå välja samma text till alla. Detta framkommer också i en skola där lärarna anpassar texterna till ett mellanläge som fungerar för de flesta elever i svenskundervisningen. Detta är förstået problematiskt för de elever som behöver lättare texter för att förstå och för de elever som behöver svårare texter för att stimuleras till utveckling.

5.2.3 | Förbereder lärarna läsningen genom att ge eleven förförståelse till texten?

I forskning framkommer att arbetet med förförståelsen är centralt för elevernas möjligheter att ta till sig innehållet i en text. Förförståelsen är viktig för själva läsningen och även för den tankemässiga bearbetningen av texten. I arbetet med att skapa förförståelse är det väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts fram och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang.¹⁶ Förförståelsen kan skapas genom introducerande samtal om elevernas erfarenheter av det område texten handlar om eller samtal om andra texter som de läst kring samma tema. Det kan också handla om att inledningsvis förklara svårare ord som kan förekomma i texten.

Lärarna i svenska får mer kritik för hur de arbetar med att ge eleverna förförståelse för texter än lärarna i de naturorienterande ämnena, 68 procent av skolorna inom svenskämnet och 48 procent inom de naturorienterande ämnena.

I svenskundervisningen förbereder eleverna sin läsning övervägande i helklass, vilket betyder att alla elever förbereds på samma sätt. Detta innebär att man förväntar sig att alla elever lär på samma sätt vilket emellertid inte är fallet. Undantag finns i skolor där lärare delar in klassen i grupper efter

---

¹⁵ Se Vygotskij (2001), Appleyard (1990).

¹⁶ Se Reichenberg (2003) och (2008), Langer (1995), McCormick (1994).

språknivå.

Det verkar finnas en medvetenhet bland lärarna om vikten av att arbeta med förförståelse. Trots detta så framkommer att elever i liten utsträckning får knyta an till tidigare kunskap och erfarenheter i arbetet med förförståelsen. Granskningen visar emellertid på variation mellan hur skolor förbereder eleverna för att läsa en text.

En skola uppvisar flera olika sätt att ge eleverna förförståelse. Vid gemensamt arbete med texter är det där vanligt att lärarna före läsningen av texten går igenom svåra ord eller presenterar olika föremål som finns omskrivna i texten. Ibland får eleverna snabbläsa en text, skriva upp svåra ord som de kan hitta i texten och leta reda på förklaringar. Sedan redovisas dessa inför klassen innan eleverna åter får läsa texten högt tillsammans.

Ett annat exempel på en skola som arbetar aktivt med förförståelse är en skola där lärarna förbereder elevernas läsning på olika sätt i klasserna genom att exempelvis prata om och dramatisera nya ord och tillhörande bilder. Lärarna uttrycker även vikten av att lyfta tidigare kunskaper om området och ta hänsyn till dessa i planeringen.

Förförståelsearbete i de naturorienterade ämnena handlar mest om att introducera ett ämnesområde eller sammanfatta en tidigare lektion. I de skolor där lärare använder sig av texter i undervisningen i de naturorienterade ämnena är lärarna också bättre på att arbeta med förförståelse

”Det verkar finnas en medvetenhet bland lärarna om vikten av att arbeta med förförståelse.”

genom att till exempel konkretisera abstrakta begrepp eller genom att belysa en text genom att se på bilder eller film.

Generellt är förförståelsen mer centrerad till att aktualisera vad som hänt under tidigare lektioner genom föreläsning och frågor mm. Experiment, bilder, modeller, drama används vid en skola för att konkretisera centrala begrepp. I en annan skola förbereds eleverna genom att lärarna berättar om innehållet och fokuserar på det viktigaste i texten, förklarar svåra ord eller använder olika gestaltungsformer (bild, ritar på tavlan, gör laborationer) för att levandegöra texten.

Ett mindre bra exempel är den skola där Skolinspektionen noterade att eleverna, utan närmare introduktion, fick arbeta med texter som av dem upplevdes som alltför avancerade. Eleverna förstod inte vad de skulle göra och tappade snabbt intresset för uppgiften. Fokus lades på själva ”görandet” istället för på det större sammanhang som uppgiften ingick i.

5.2.4 | Bearbetar eleverna texter och kommunicerar kring texter i undervisningen?

För kriteriet eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen bedömer Skolinspektionen utifrån att undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmågan att utnyttja olika möjligheter för att hämta information. De ska tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap. Eleverna ska kunna anpassa läsningen och arbetet med texten till dess olika syften.¹⁷

Svenskämnet ska tillsammans med andra ämnen i skolan utveckla elevernas

¹⁷ Lpo 94.

kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Enligt läroplanen ska varje elev utveckla ett rikt och nyanserat språk. Skolan ansvarar för att varje elev behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift.¹⁸

Enligt kursplanen för de naturorienterande ämnena ska eleverna utveckla ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.¹⁹

När läraren/eleven ska läsa en ny text är det betydelsefullt att hon/han får göra det på olika sätt; läsning för hela klassen, läsning i grupp/par, högläsning och tyst läsning. Högläsning är viktigt i klassrummen, både av lärare och av elever i smågrupper.²⁰

Det är också viktigt att eleven får möjlighet att bearbeta texten för att erhålla en djupare förståelse. Bearbetningen bör avse både textens innehåll och struktur. I en bearbetning av textens innehåll bör utrymme ges för läraren och eleven att sammanfatta innehållet, identifiera budskapet, jämföra texten med andra texter, generalisera, förutse händelseförloppet och värdera texten. Genom att bearbeta texters struktur får eleven en större medvetenhet om textens syfte, stil och mottagare.²¹

För att utveckla sin medvetenhet kring att det finns olika texttyper och olika sätt att läsa bör eleven ges möjlighet att möta olika texter och använda sig av olika lässtrategier. Det är även väsentligt att göra eleverna medvetna om olika texttyperns kännetecken i form och språk samt att diskutera vad som är en god respektive mindre god text.²²

Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa. I ett textsamtal ges eleverna möjlighet att återberätta och beskriva innehållet, ställa frågor kring innehållet och göra förutsägelser om vad som kan hända. I en språkmiljö som främjar läsutveckling är det centralt att det finns utrymme för olika uttrycksformer som exempelvis samtal, bildskapande och drama. De olika uttrycksformerna bör ge eleverna utrymme att på olika sätt uttrycka erfarenheter och åsikter om texters innehåll och därmed fördjupa sin textförståelse.²³ Skrivandet är också en central del för att eleverna ska få uttrycka vad de tänker.²⁴

”Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa.”

I granskningen framkommer att undervisningens kvalitet när det gäller hur lärarna lägger upp arbetet med bearbetning av och kommunikation kring texter är ett stort bristområde. Skolinspektionen bedömer att 28 skolor brister i svenskundervisningen i detta hänseende och 27 skolor i undervisningen i de naturorienterande ämnena.

Granskningen visar att undervisningen i svenskämnet tar upp genrer som skönlitterära texter, faktatexter, tidningstexter och poesi. Granskningen visar emellertid att kunskapen hos elever kring dessa olika texttyper kännetecken är ytlig. Generellt arbetar skolorna mer med texters innehåll än dess form. Ett vanligt sätt att bearbeta texter är att elever får svara på frågor till texten, ofta med ett särskilt läromedel som syftar till att träna olika frågetyper.

Granskningen visar vidare att skolor arbetar med att sammanfatta texter

---

18 Lpo 94.

19 Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

20 Se Smidt (2004), Brink (2009), Kuyumcu (2004), Hedeboe (2002).

21 Se Keene - Zimmermann (1997), Torell red. (2002)

22 Se Ewald (2007).

23 Thorson (2005), Dysthe (1996) Hultin (2009) och (2006).

24 Løkensgard Hoe, (2002), Molloy (1996).

och att identifiera budskapet i texter, men att det sker mindre arbete med att låta eleverna träna i att tolka, kritiskt granska och värdera texter. Detta gäller för såväl svenskundervisningen som undervisningen i de naturorienterade ämnena.

Bearbetning av text med hjälp av gestaltning sker mycket lite vid de granskade skolorna. Eleverna ges liten möjlighet att träna olika lässtrategier alltefter läsningens syfte. I bearbetning och kommunicering av text visar även granskningen generellt att elevers erfarenheter och kunskaper lyfts in i undervisningen i alltför liten grad.

Skolinspektionen får vid besöken exempel på när eleverna har fått arbeta med olika genrer. Vanligt är att skolor arbetar med sago-

”Elever får alltför lite utrymme att uttrycka egna funderingar...”

teman där eleverna får arbeta med sagans kännetecken och uppbyggnad. Arbetet med texters struktur och form tas vanligen upp i skrivarbetet med egna texter eller genom att göra en tankekarta före ett skrivande eller som hjälp till att sammanfatta en text. Detta sker emellertid inte i alla undervisningsgrupper. Skolinspektionen ser även goda exempel på att elever får gestalta med hjälp av drama och bild både skönlitterära texter, poesi och egna

texter.

Kommunikationen kring texter som läses i svenskämnet sker oftast i helklass och kring gemensamma texter, om den sker överhuvudtaget. Granskningen visar att det är lite kommunikation kring texter generellt i klassrummen. Efter att elever läst ut sina ”bänkböcker” är det vanligt att de får skriva recensioner. Dessa används sedan mer eller mindre aktivt i undervisningen i de skolor som Skolinspektionen besökt. I några skolor används så kallade läsloggar där eleverna skriver ner sina reflektioner. Gemensamma samtal om lästa böcker, så kallade boksamtal, är emellertid mycket ovanliga och förekommer enbart i några skolor. Eleverna läser många skönlitterära böcker men reflekterar sällan över dem i undervisningen. Elever får alltför lite utrymme att uttrycka egna funderingar och diskutera med andra elever kring det de läst. En lärare menar att det finns en risk att man tappar fokus på texten när läraren försöker fånga upp elevernas reflektioner kring en text. Skolinspektionen menar å andra sidan att det är just elevernas reflektioner som bör vara styrande i bearbetningen av texter för att eleverna ska utvecklas så långt som möjligt.

Vid en skola framträder ett aktivt arbete med att få elever att prata om sina lästa texter och böcker. Just denna skola driver bokcaféer för elever i årskurs 6. Varje elev får redogöra för sin egen valda bok och andra elever frågar och kommenterar. Läraren sitter med vid varje boksamtal och fungerar som en moderator. Läraren ger sedan eleverna respons efter boksamtalet på den muntliga presentationen. I några skolor arbetar eleverna i självgående individualiserat material, vilket betyder att kommunikationen i dessa undervisningsgrupper är mycket liten.

För undervisningen i de naturorienterade ämnena framkommer av granskningen att lärare ofta arbetar på ett bra sätt med svåra ord och begrepp samt att de ofta gestaltar genom bilder. I vissa klassrum förekommer också dramatiseringar. Ett exempel som Skolinspektionen tog del av var en dramatisering av en molekyl. I övrigt sker textbearbetning i liten utsträckning på skolorna. Den mest förekommande är att elever får besvara frågor av faktakaraktär till texterna.

Undervisningen innehåller alltför lite diskussion kring texters kännetecken, texters budskap eller syfte. Ett gott exempel från granskningen är den skola där lärarna berättar om hur de arbetar med många olika bearbetningstekniker i undervisningen i de naturorienterande ämnena. Eleverna får arbeta med att formulera frågor utifrån och till texten, de får skriva egna berättelser med syfte att tillägna sig kunskaperna i en annan form och så vidare. Det framkommer emellertid fler exempel på skolor där elever och lärare berättar att de inte alls diskuterar texters sammanhang, innehåll eller mening.

Även för undervisningen i de naturorienterande ämnena visar granskningen att elevernas möjlighet till kommunikation kring texter är relativt liten. Läraren leder samtalen och det är få klassrum som visar på delaktiga elever i dessa samtal. De samtal som förs knyter sällan an till elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter. I en av de få skolor som lyckas kommunicera väl kring texterna i naturorienterande ämnen framför elever såväl som lärare att elevernas åsikter och erfarenheter lyfts fram och används vid textsamtal och skrivande. Lärarna förklarar att det sker genom en allmän lyhördhet inför elevernas frågor och kommentarer och genom att eleverna själva väljer texter till arbetsområdet.

5.2.5 | Utvärderas och bedöms varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning?

I kriteriet varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms, ingår att utgångspunkten för bedömningen av elevernas kunskapsutveckling i svenska och de naturorienterande ämnena är de mål och kriterier som fastställs i de nationella kursplanerna. Till stöd för bedömningen ska lärare även använda de nationella ämnesproven i svenska i årskurserna 3, 5 och 9. En dokumentation av elevens kunskapsutveckling i ämnet svenska och naturorienterande ämnen görs i elevens individuella utvecklingsplan med skriftliga omdömen. Denna ska ge information om hur långt eleven har kommit i sin utveckling i förhållande till de nationella målen och den lokala pedagogiska planeringen och lyfta fram elevens utvecklingsmöjligheter samt vara ett redskap för ett ökat ansvar för det egna lärandet.²⁵

Granskningen visar att lärarna är bra på detta. Endast tre skolor bedöms ha brister i detta avseende när det gäller svenskämnet och fyra när det gäller de naturorienterande ämnena.

I svenskämnet visar granskningen att de flesta av skolorna använder olika metoder och material för att bedöma elevernas kunskaper. Däremot framkommer att det sällan genomförs en utvärdering som ska leda till att undervisningen utvecklas för att bli mer ändamålsenlig och för att eleverna ska kunna nå så långt som möjligt.

För de naturorienterande ämnena är bedömning och utvärdering inte kopplat till elevernas läsutveckling, vilket inte heller är något formellt krav. Men för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig undervisningen även i dessa ämnen måste lärarna ta hänsyn till den läsutvecklingsnivå som eleverna befinner sig på. Många lärare och rektorer pekar också på vikten av läsförståelse inom ämnet. Den bedömning och utvärdering som sker kring ämnets innehållsliga moment är mer utförligt dokumenterat. I granskningen

---

²⁵ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen.

har Skolinspektionen noterat att lärarna uttrycker en vilja att mer fokusera på bearbetning av texter för att eleverna ska nå längre i ämnet som helhet.

5.3 | Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen

För bedömningsområdet som behandlar skolans miljö och förutsättningar för undervisningen i svenska och naturorienterande ämnena fokuserar granskningen på tre kriterier. Den första handlar om att *skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen*. De två andra kriterierna handlar om att *skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen* och att *lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen*.

5.3.1 | Stödjer skolans fysiska miljö läsprocessen?

Detta kriterium grundar sig övergripande på att rektorn, enligt författningarna, har det yttersta ansvaret för att en fysisk miljö utformas så att den stödjer elevernas inläring.²⁶ Forskning beskriver att i den fysiska miljön är faktorer som tillgång till olika slags texter, särskilda läsmiljöer och exponering av böcker av vikt. Dessutom är tillgången till och användningen av ett bibliotek och bibliotekarier betydelsefull i detta hänseende.²⁷

Den fysiska miljön i de granskade skolorna stödjer läsprocessen bättre i svenskundervisningen än i undervisningen i de naturorienterande ämnena. Skolinspektionens bedömer att elevernas tillgång till texter, bibliotek och särskilda läsmiljöer brister i 11 skolor för svenskämnet och i 17 skolor för de naturorienterande ämnen. En anledning till skillnaden mellan ämnena och den fysiska miljöns stöd för läsprocessen kan enligt granskningen förklaras med att biblioteket är en mindre naturlig del av naturorienterande ämnena. Dessutom är bok- och texttillgången generellt mindre i naturorienterande ämnen än i svenskämnet.

Granskningen av de 31 skolorna visar att det är relativt vanligt förekommande med skolbibliotek. Men granskningen visar också att biblioteken i stort sett är obemannade vilket betyder att det är lärarna själva som måste ge eleverna bokförslag anpassade just till deras intressen och läsnivå.

När det gäller svenskundervisningen finns ofta skönlitteratur i klassrummen. Om det inte finns ett bibliotek i anslutning till skolan är det flera skolor som uppger att ett kommunalt bibliotek i stället används. Där finns också tillgång till utbildade bibliotekarier som håller boksamtal med elever och samarbetar med lärare när temaarbeten förbereds. Det varierar emellertid kraftigt mellan skolor och klasser hur ofta de kommunala biblioteken besöks. Generellt bedömer Skolinspektionen att klassrummen är dåligt exponerade med elevtexter och det finns få särskilda läsmiljöer.

Tillgången till bibliotek är densamma för undervisningen i de naturorienterande ämnena, men intrycket från granskningen är att eleverna inte alls eller mycket sällan besöker biblioteket i undervisningen. Om det sker så är det eventuellt i samband med arbete med en fördjupningsuppgift. Vissa skolor

---

²⁶ Lpo 94.

²⁷ Langer (2005), Limberg et al (2002), Rosenblatt (2002).

uppger att de aktivt använder internet för att söka information och texter, men detta gäller långt ifrån majoriteten av de granskade skolorna.

5.3.2 | Följs skolans resultat upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen?

Enligt författningarna gäller att som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten i sin helhet inriktas in på att nå de nationella målen. Rektorn har även ansvar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, skolplanen och till den lokala arbetsplanen.²⁸

När det gäller vikten av att skolan följer upp resultat och utvärderar dem i förhållande till de nationella målen framgår det av granskningen för både svenska och naturorienterande ämnen att det finns en stor vilja och medvetenhet hos många rektorer att göra detta. Skolinspektionen bedömer emellertid att nio skolor brister i uppföljningen på skolnivå i svenskämnet och 15 skolor i de naturorienterande ämnena.

Skolorna gör sammanställningar av resultaten i ämnena men Skolinspektionen kan konstatera att det saknas skriftliga omdömen i elevernas individuella utvecklingsplaner vid fler av skolorna.

När det gäller svenskämnet använder skolorna olika material för att bedöma elevernas läsutveckling. Däremot görs knapphändiga analyser av resultaten och lite händer därför i själva undervisningen.

Detta gäller även för de naturorienterande ämnena, där en skola till exempel uppvisar en mångfald strategier för arbete med läsprocessen men där skolan behöver följa upp hur ofta och i vilket syfte de används, så att varje elev får tillgång till en variation av inslag som stärker deras läsutveckling.

5.3.3 | Ges lärarna möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen?

Rektorn har särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter. Skolans organisation ska ge förutsättningar för god undervisningskvalitet genom att lärarna har den kompetens som krävs, att det ges möjlighet till kompetensutveckling, tid för pedagogiska samtal och så vidare.²⁹

Skolinspektionen uppfattar att det finns goda kompetenta krafter på många av de granskade skolorna. Problemet är att denna kompetens inte sprids. Viss samverkan sker kring pedagogiska frågor inom arbetslag men mer sällan över årskurser för att få progression i arbetet. Samverkan stannar i samtal och ger inte avtryck i undervisningen i den omfattning som är önskvärd utifrån det arbete många lärare genomför. Lärare beklagar sig över bristen på "pedagogiska arenor" där tid ges för pedagogiska samtal som syftar till att förändra undervisningen.

---

28 Lpo 94.

29 Lpo 94.

Vid en skola konstaterar Skolinspektionen att rektorn behöver se över hur lärarna används utifrån deras utbildning och tillgodose kompetensutvecklingsbehov när det gäller läsprocessen. Vid denna skola noterade Skolinspektionen att det inom skolan finns exempel på framgångsrika tillvägagångssätt, men att dessa inte förmedlas till resten av skolan. Vid en annan skola behöver rektorn som pedagogisk ledare ta ett tydligare ansvar för att arbetet med läsprocessen ska utvecklas på skolan. Lärarna vid denna skola, såväl som vid andra av de granskade skolorna, upplever att mycket av den kompetensutveckling som de deltagit i inte kan tas tillvara eftersom de saknar utrymme att bearbeta insikterna i pedagogiska samtal och att omvandla dem till undervisning.

Specifikt för de naturorienterande ämnena är att det vid majoriteten av de granskade skolorna finns ett stort behov av kompetensutveckling när det gäller hur elevers läsutveckling påverkar resultaten i ämnena. Detta är något som också många lärare lyfter fram som viktigt.

6 | Slutsatser och rekommendationer

En av de mest avgörande faktorerna för att kunna verka i dagens samhälle är förmågan att läsa, tolka, värdera och förstå det som läses.

Mot bakgrund av att svenska elevers möjligheter att få en undervisning av hög kvalitet när det gäller läsutveckling kritiserats i tidigare granskning och studier har Skolinspektionen granskat 31 skolor. Läsprocessen i undervisningen i svenska och de naturorienterande ämnena för årskurs 4-6 har varit i fokus.

Läroplanen präglas av en syn på varje elevs vilja att lära sig och vilja att bli delaktig i undervisning och sitt eget lärande. Ord som lust, tillit och förväntningar är centrala i hur lärare bör se på sina elever i skolan. I läroplanen finns det gemensamma målet för alla lärare att "genom rika möjligheter att samtala, läsa, skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga."

Årskurserna 4-6 är en viktig utvecklingsperiod i en elevs liv när det gäller läsutveckling. De allra flesta elever har knäckt läskoden och de läser själva. Allmänt brukar man tala om att elever genomgår en "bokslukarålder" då eleverna läser mycket och får på så sätt en kvantitativ läsning. Detta ger eleverna ett högre lästempo. Glädjande är att de flesta elever som ingår i denna granskning verkligen känner lust till att läsa och att läsning uppmuntras i skolan genom den så kallade bänkboksläsningen. I skolan talas det mycket om att ge eleverna en läsupplevelse och inte "prata sönder" denna upplevelse. Men en kvantitativ läsning leder inte automatiskt till att en elev utvecklar förmågor som att tolka, jämföra och värdera texter som läroplanen föreskriver. Det kvantitativa läsandet måste kompletteras med möjligheter till bearbetning och kommunikation kring det lästa.

Hur läraren arbetar med textens bearbetning i klassrummet är viktigt. Att få en djupare förståelse av en text kräver bearbetning som ligger nära den

faktiska texten, exempelvis genom frågor på texten. Det handlar också om att eleverna får möjlighet att distansera sig från texten och knyta an till den egna erfarenhetssfären och till andra texter. Detta behöver ske i kommunikativa sammanhang, muntligt och skriftligt. Bearbetning och kommunikation kring det skrivna förekommer sparsamt i de granskade skolorna och därmed begränsas elevernas möjligheter att fullt ut utveckla sin läsförmåga.

Hur väl en elev utvecklas i sin läsförmåga hänger samman med lärarens kunskap om elevens utvecklingsnivå samt förmåga att kunna ge eleven texter anpassade till läsnivå och intressen. Granskningen visar att skolorna generellt bedömer elevernas läsförmåga kontinuerligt med diagnosticeringsmaterial. Dessa resultat ger värdefull information om elevernas behov men tas inte tillvara i tillräcklig utsträckning som underlag för utformning av en mer individualiserad undervisning i svenska och i de naturorienterade ämnena.

Något som också är centralt för elevernas möjligheter att ta till sig innehållet i en text är hur man arbetar för att skapa förförståelse. I detta arbete är det väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts fram och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang. Granskningen visar att trots att det finns en medvetenhet bland lärarna om vikten av att arbeta med förförståelse får elever i liten utsträckning knyta an till tidigare kunskap och erfarenheter.

Granskningen visar att undervisningen av ämnet svenska och de naturorienterade ämnena med få undantag planeras och genomförs av läraren, utan delaktighet och inflytande från eleverna.

”Att få en djupare förståelse av en text kräver bearbetning ...”

Vidare konstateras att planeringen sällan tar sin utgångspunkt i elevernas tidigare kunskaper. Detta innebär att eleverna inte i tillräckligt hög grad får vara delaktiga i sitt eget lärande. Genom att låta undervisningen ta avstamp i elevernas tidigare erfarenheter och kunskaper ökar också

elevernas möjlighet att motiveras och tillägna sig den kunskap

som förväntas.

Skolinspektionen ser ett stort behov av att rektorer säkerställer att lärare har den kompetens som krävs för att undervisningskvaliteten ska förbättras när det gäller läsprocessen. Under flera år har forskning framhållit viktiga förutsättningar för att höja elevernas lust till läsning och arbeta med deras läsutveckling i alla ämnen. Men på flera av de skolor som ingått i denna granskning har dessa kunskaper inte kommit rektorerna och lärarna till del.

I granskningen framkommer flertalet skolor där rektorerna bättre behöver arbeta för att skapa förutsättningar för och stimulera till pedagogiska diskussioner där lärare har möjlighet att i samarbete med sina kollegor dela med sig av och utveckla sitt didaktiska och metodiska kunnande. Skolinspektionen har i granskningen mött många pedagoger som besitter hög kompetens och engagemang när det gäller läsprocessen i sin undervisning men alldeles för ofta arbetar dessa lärare isolerade och sprider inte sina kunskaper till kollegorna. Trots att detta resultat även framkom i Skolverkets granskning 1998 verkar inte mycket ha hänt på detta område i de berörda skolorna.

Utifrån den genomförda granskningen ser Skolinspektionen nedanstående åtgärder som mest angelägna för att utveckla läsprocessen i undervisningen i ämnena svenska och naturorienterade ämnen:

- Lärare bör övergripande se till att alla de moment som gynnar elevernas läsutveckling, inklusive läsförståelse fokuseras i undervisningen. Samtalsklimatet i klassrummen bör vara sådant att samtliga elevers röster

görs hörda och respekteras. Lärare kan i högre grad följa upp elevernas kunskaper, reflektioner och intressen som ett styrande verktyg i utformandet av undervisningen.

- Elever bör få möta olika typer av texter, valda utifrån varje elevs utvecklingsnivå, erfarenheter och intressen. Genom detta får eleverna underlag för att göra jämförelser och tolkningar. Motivationen ökar om elevernas tidigare erfarenheter och intressen är centrala i valet av texter. I detta ligger också att lärare i högre grad bör använda nyare texttyper som finns i elevernas vardag, såsom bloggar och chatt.
- Bearbetning av texter bör föregås av ett förståelsearbete där texterna sätts in i ett sammanhang. Via detta förståelsearbete blir texterna mer tillgängliga för eleverna och gagnar deras kunskapsutveckling.
- Bearbetning av texter bör inkludera kommunikation, både via samtal och skrivuppgifter. För att kunna förstå och ta till sig ett textinnehåll måste eleverna få en möjlighet att ventilera och reflektera kring det som lästs. Lärare bör i högre grad använda elevernas egna tankar och egenproducerade texter i undervisningen för att ytterligare stärka intresset för och vikten av läsning.

7 | Litteraturförteckning

Appleyard JA. (1990)	Becoming a Reader. The experience of fiction from childhood to adulthood.
Brink L. (2009)	"Bättre läsning och bättre skrivande – men hur? Om grupprocesser och textrörlighet" i Jönsson K. (red), Bygga broar och öppna dörrar . Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.
Brink L (2005)	"Boksamtal under mellanåren" + "Välja bok" i Kåreland L., (red.), Modig och stark eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola
Brink L. (2000)	Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor hos elever i grundskolan i fyra Gävleborgskommuner.
Bryman, A. (1997)	Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning.
Dysthe O. (1996)	Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära.
Ejlertsson G. (1996)	Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik.
Ewald A. (2007)	Läskulturer, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår.
Fast C. (2007)	Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i mötet med skola och förskola.
Gustafsson, J-E. och Rosén, M. (2004)	Förändringar i läskompetens 1991-2001. Forskning i fokus, nr 22. Mynligheten för skolutveckling.
Hedeboe B. (2002)	Når vejret læser kalenderen... En systemisk funktionel genreanalyse av skrivepædagogiske forløp
Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991)	Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder. Lund.
Hultin E. (2009)	Det ovanliga i vanliga klassrumssamtal i Makt, mening motstånd. Litteraturundervisningens dilemman och möjligheter.
Hultin E. (2006)	"Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning" Örebro Universitet.
Jönsson K red. (2009)	Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.
Keene EO - Zimmermann S (1997)	Mosaic of Thought. Teaching Comprehension in a reader's workshop
	Kursplaner och betygskriterier för grundskolan 2000
Kuyumcu E. (2004)	Genrer och stämmor i skolans språkutvecklande arbete" i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle.
Langer J. (2005)	Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse.

Liberg C. (2009)	"Svenska elevers läsförmåga" i Perspektiv på läsning, Svensklära­r­föreningens årsskrift 2009.
Liberg C. (2006)	"Elever som textresurser i mötet med skriftspråkliga textvärldar" i Bjar L., (red.), Det hänger på språket.
Liberg C. (1996)	"Läsförståelse" i Gisela Håkansson & Ulrika Nettelbladt red. Språkförståelse. Rapport från ASLAS höstsymposium Lund 9-11 november 1996
Liberg C. (1993)	Hur barn lär sig läsa och skriva.
Limberg L. (2002)	Informationssökning och lärande 2002.
	Lpo 94, Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skol­formerna.
Løkensgard Hoel T. (2002)	Skriva och samtala.
Malmgren LG. (1997)	Åtta läsare på mellanstadiet. Litteraturläsning i ett utvecklingsperspektiv.
McCormick K. (1994)	The culture of reading and the teaching of English.
Molloy G. (2002)	Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet.
Olin-Scheller K. (2006)	Mellan Dante och Big brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar.
Rosenblatt L. (2002)	Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa.
	Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie. Örebro Universitet (2006).
Skolverket (2008)	Språket på väg. Ett diagnosmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 6-9.
Skolverket (2007)	Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995-2007. Rapport nr 304.
Skolverket (2007)	Pirls 2006. Läsförmågan hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen. Rapport nr 305.
Skolverket (2006)	Med fokus på läsförståelse. En analys av skillnader och likheter mellan internationella jämförande studier och nationella kursplaner. Skolverkets aktuella analyser.
Skolverket (2004)	Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Rapport nr 250 och 251.
Skolverket (1998)	Läs- och skrivprocessen som ett led i undervisningen. Nationella kvalitets­granskningar.
Smidt J. (2004)	Sjanger og stemmer i norskrommet.
Smidt J. (1989)	Seks lesere på skolen. Hva de søkte, hva de fant.
SOU 1997:108 (1997)	Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter.
Thorsson S. (2005)	Den dubbla receptionen: om litteratsamtal mellan elever och deras sven­sk­lärare.
Torell Ö. (red.)	Hur gör man en litteraturläsare? Om skolans litteraturundervisning i Sverige, Ryssland och Finland 2002.
Regeringsbeslut U97/4444/S.	Regeringens uppdrag till Statens skolverk angående nationella kvalitets­granskningar år 1998.
Reichenberg M. (2008)	Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet.
Reichenberg M. (2006)	"Att läsa mellan och bortom raderna" i Bjar L., (red.), Det hänger på språket.
Reichenberg M. (2000)	Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner
Vygotskij LS. (1934/2001)	Tänkande och språk.
Wiksten Folkeryd J. - af Geijerstam Å. - Edling A. (2006 A)	"Textrörlighet – hur elever talar om egna och andras texter" i Bjar L., (red.), Det hänger på språket.

8 | Bilagor

1. Granskningens genomförande
2. Skolor och huvudmän som ingått i granskningen
3. Granskningens utförare och referensgrupp
4. Observationsschema och intervjuguider som använts i granskningen

Bilaga 1

Granskningens genomförande

Utgångspunkterna för granskningen har varit att undersöka om:

- läsprocessen används aktivt i undervisningen i svenskämnet och i de naturorienterande ämnena
- undervisningen i svenska och i de naturorienterande ämnena genomförs i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling

För den första utgångspunkten har det handlat om att granska att det för undervisningen i svenska och i de naturorienterande ämnena existerar ett medvetet förhållningssätt i undervisningen angående läsprocessen. För den andra utgångspunkten har det handlat om att granska att det finns en "flerstämmighet" i klassrummet – det vill säga att alla deltar i diskussionen, att undervisningen utgår från elevernas intressen och erfarenheter, att alla elever känner delaktighet, att samtal och reflektion främjas över det lästa, att elevernas egna texter används. Alla dessa underfrågor är kopplade till vad tidigare forskning och granskning av läs- och skrivprocessen lyft fram som viktiga för att undervisningen ska vara av god kvalitet och således ändamålsenlig.

Projektet utgår från Skolverkets tidigare granskning från 1998 av läs- och skrivprocessen vilket ger flera fördelar. Bland annat finns redan en grund för att granska undervisningen och underlag för bedömningar. Dessutom är det av intresse att föra jämförande diskussioner utifrån den tidigare granskningen. En avgränsning som görs relativt 1998 års granskning är att främst granska det som rör läsning. Motivet är att det avseende läsning finns tydligare indikationer på en nedgång i elevers resultat (de presterar sämre på läsförståelseprov och de läser mindre än tidigare) och att det, enligt Skolverkets nationella utvärdering av skolan 2003, råder en mindre lustfylld och mer korrigerande kultur kring läsningen än kring skrivningen.

Föreliggande projekt berör grundskolans årskurser 4-6. En motivering till att avgränsa granskningen till dessa årskurser är att det finns relativt få studier om hur elever ges möjlighet att utveckla sin läsförståelse i just dessa åldrar, då elevernas kunskap om att avkoda ord förväntas vara uppnådd. Det finns emellertid indikationer på att undervisningen i dessa åldrar inte främjar en god läsutveckling. Denna indikation kan till viss del förstärkas av att det i PIRLS 2006 framkom att eleverna i årskurs 4 uppnådde relativt goda resultat i internationell jämförelse men att läsförståelsen generellt har försämrats i årskurs 9 (enligt PISA samt NP). Därför är det också av intresse att granska undervisningens kvalitet från årskurs 4 och uppåt. Men för att få en granskning som ger säkert och kvalitativt bedömningsunderlag och som rymms inom de yttre ramarna för projektets genomförande har inte årskurserna 7-9 inkluderats här.

Syftet med projektet har övergripande varit att granska kvaliteten i undervisningen gällande läsprocessen i svenska och de naturorienterande ämnena. Svenska är det ämne som har huvudansvaret för att utveckla elevers läsande. I den tidigare granskningen framkom att bland andra var natur-

orienterande ämnen sämre på att aktivt arbeta med läsutveckling, trots att det finns en medvetenhet på skolor om att ämnenas undervisning bygger på svårare texter som kräver mycket bearbetning.

Ytterligare en avgränsning av större karaktär är att granskningen inte har fokuserat på elever med behov av särskilt stöd relaterat till läsprocessen. Anledningen till detta är att det är ett omfattande projekt i sig att göra en fördjupad granskning av hur skolorna uppfyller kraven för särskilt stöd samt hur kvaliteten är för de elever som får detta stöd. Under 1990-talet var fokus på just elever med läs- och skrivsvårigheter och det finns anledning att återkomma till en granskning av detta område vid ett senare tillfälle. Föreliggande projekt har mer syftat till att granska hur samtliga elever får undervisning som håller god kvalitet gällande läsprocessen. Detta har emellertid inkluderat hur skolan anpassar undervisningen utifrån varje elevs förutsättningar och behov.

Granskningen är avgränsad till skolnivå och inte huvudmannanivå. Eftersom det främst handlar om undervisningens ändamålsenlighet och kvalitet är det naturligt att vända sig till rektorer, lärare och elever. Huvudmannen för skolan har emellertid informerats och fått tillgång till skolbeslutet. Däremot har det inte varit relevant utifrån föreliggande projekts syfte att inkludera huvudmannens perspektiv.

Metod och material

För att kunna genomföra en granskning och bedömning av kvaliteten på undervisning gällande läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen krävs material och metoder av olika slag. De metoder som har legat till grund för projektets bedömningar är dokumentanalyser, en enkätundersökning till lärare i svenska och naturorienterande ämnen årskurs 4-6 vid de 31 skolorna, intervjuer med rektorer, lärare och elever på skolorna samt klassrumsobservationer vid lektioner i svenska och naturorienterande ämnen. Skolbesöken har pågått under 4 dagar av två inspektörer.

Dokumentanalys: För att granska kvaliteten i undervisningen avseende läsprocessen är det motiverat att analysera faktorer som lärares utbildning, val av läromedel, målformuleringar samt bedömningar. Skolinspektionen begärde i granskningens inledningsfas in material från skolorna som innehöll detta. Dokumentinsamlingen och analyserna av dem syftade dels till att ge en bild av undervisningen relaterat till läsprocessen, dels till att planera genomförandet av skolbesöken (praktiskt och innehållsmässigt). Dokumenten har i första hand använts för att inspektörerna skulle få en bild av skolas arbete med läsprocessen före besöket.

Enkäten:¹

Enkäten som använts i granskningen bygger på en tidigare undersökning av Uppsala kommuns skolor i ett projekt som drevs av Caroline Liberg m fl. Skolinspektionen fick ta del av den enkät som användes vid denna undersökning och har efter revidering av densamma skickat ut den till rektorerna för de skolor som ingått i granskningen. Rektorerna har sedan vidarebefordrat enkäten till de lärare som varit aktuella för granskningen, dvs. de undervisande lärare i svenska och naturorienterande ämnen i årskurs 4-6. Enkät-svar har inkommit från 120 svenskundervisande lärare och 94 lärare i de naturorienterande ämnena. Svarefrekvensen är något svårberäknad eftersom

---

¹ Se Ejlertsson (1996), kring enkät som metod.

det inte exakt har framkommit till hur många lärare som rektorerna skickat enkäten. 22 av de 31 skolornas rektorer meddelade att enkäten berörde 145 lärare, där flera undervisar i både svenska och naturorienterande ämnen. Enkäten har syftat till att ge en allmän bild om hur lärare planerar sin undervisning med hänsyn tagen till läroplanens och kursplanernas mål gällande läsprocessen och med individanpassning. Vidare har det varit av intresse att få lärares uppfattning om förutsättningar och resultat utifrån undervisningen. Fördelarna med en enkät är att fler respondenter kan delta i granskningen och projektet erhåller en bredare bild av undervisningens kvalitet. De lärare som svarat på enkäten har kunnat göra detta individuellt och inte påverkats av andra, dvs. svarat så sanningsenligt som möjligt. Nackdelen med enkäten är att det är svårt att ur källkritiskt hänseende analysera svaren. Beroende av olika faktorer som tid, lust, engagemang och intresse mm kan respondenter svara på helt skilda sätt. För att komma undan denna typ av analysproblematik krävs en medvetenhet samt en källkritisk diskussion när materialet bearbetas och analyseras. För detta projekt har emellertid enkäten varit värdefull dels för att den givit en bild av lärares tankar kring undervisningen avseende läsprocessen, dels varit av stor vikt inför inspektörernas skolbesök. Enkäterna har givit inspektörerna en bättre utgångspunkt i sina samtal med lärare, elever och rektorer. Den bild som framkommit utifrån enkäten har vid skolbesöken både kontrasteras till intervjuerna och observationerna och/eller givit en mer övergripande bild som sedan nyanseras och fördjupas vid besöket.

Intervjuer:²

Granskningen vid skolbesöken har genomförts med intervjuer på olika nivåer. Rektorerna har intervjuats för att få en bild av hur skolan arbetar strategiskt med frågor gällande läsprocessen, det vill säga hur skolan arbetar för att nå en högre måluppfyllelse.

Lärare har intervjuats i ämnesgrupper, svensklärare samt lärare som undervisar i naturorienterande ämnen var för sig. Dessa har syftat till att fånga diskussionen bland lärarna på skolan angående läsprocessen som en aktiv del i undervisningen. Enkätresultaten har delvis legat till grund för dessa samtal där inspektörerna kunnat lyfta frågor som framkommit utifrån en analys av skolans enkäter. Gruppintervjuer har nackdelen att det kan vara svårt att analysera det som sägs. Någon av respondenterna i gruppen kan inta en dominerande ställning och andra, som kan ha en för gruppen avvikande åsikt, kan hamna i underläge och inte komma till tals. För projektets syfte att granska om skolan arbetar med läsprocessen aktivt i undervisningen har dessa gruppintervjuer ändå varit av stor vikt. Granskningen har kunnat fokusera på huruvida det finns en samsyn och ett levande pedagogiskt samtal kring läsprocessen.

Ett urval av elever har intervjuats vid skolorna. Syftet med dessa intervjuer har varit att fånga elevperspektivet gällande lusten att läsa, hur de upplever undervisningen samt hur de uppfattar att lärarna arbetar med läsprocessen mm. Eleverna har intervjuats årskursvis i grupper om 6-8 elever. Det har varit särskilda intervjutillfällen för frågor om svenskämnet och särskilda för de naturorienterande ämnena.

Intervjuerna har genomförts utifrån för granskningsprojektet gemensamma intervjuguider.

---

2 Se Holme – Solvang (1991) och Bryman (1997) för intervju som metod.

Klassrumsobservation:³

Granskningsprojektet har syftat till att fånga undervisningens kvalitet. Detta kan förstås inte enbart göras utifrån samtal med berörda aktörer eller analyser av skolmaterial utan behöver kompletteras med fallstudier. För att få ett djup i granskningen av undervisningen avseende läsprocessen har klassrumsobservationer genomförts. Inför besöken i undervisningen har den berörde läraren intervjuats angående lektionens upplägg mm. Klassrumsobservationen har avslutats med ett enskilt samtal med den berörde läraren som fått ge sina reflektioner över den lektion som just genomförts. När man genomför en observation av detta slag påverkas samtliga inblandade aktörer. Både lärare och elever upplever det som annorlunda i klassrummet när inspektörerna är där. Detta innebär problem vid en analys av undervisningens kvalitet. Ett sätt att aktivt arbeta med detta är att ta med reflektioner från lärare och elever kring det som hänt i samband med observationen. Eftersom en deltagande observation är förknippad med stark subjektivitet hos observatören, dvs. inspektören i detta fall, har inspektörerna genomfört klassrumsbesöken utifrån detaljerade observationsscheman som utarbetats inom projektet med utgångspunkt i den tidigare granskningen och det material som erhållits från tidigare nämnda Uppsalastudien. Skolinspektionen har haft intentionen att besöka varje årskurs under både en svensklektion och en lektion i naturorienterande ämnen.

Sammanfattningsvis:

Sammantaget med dokumentanalyser, enkätundersökningen, intervjuer, observationsbedömningar och anteckningar samt reflektioner från lärare och elever utgår projektet från att en så heltäckande bild av undervisningens kvalitet som möjligt har fångats i de 31 skolor som utgjort granskningens underlag.

Motivet för att använda de olika metoderna är att det möjliggör en sammanvägning av olika typer av material, för att få en så verklighetstrogen bild av undervisningen som möjligt, utifrån de yttre förutsättningar som projektet har haft. Metoderna kan ge olika utfall av undervisningens kvalitet i en och samma skola och resultaten från dessa olika metoder och material har sedan vägts samman till en bedömning som är så kvalitativt säker som möjligt. Enkäterna till lärarna har givit en första bild av skolans förhållanden och lärarintervjuer har sedan bidragit till en utveckling och fördjupning; klassrumsobservationerna har förstärkt eller försvagat det som framkommit i enkäten och intervjuerna. Sammantaget är utgångspunkten att de bedömningar som genomförts i skolbesluten och de resonemang som förs i denna övergripande rapport är väl underbyggda utifrån en vägning och analys av en stor mängd empiri.

---

³ Se Holme – Solvang (1991) för en diskussion om fallstudier och deltagande observationer som metoder.

Bilaga 2

Kommuner och skolor som ingått i granskningen

Kommun	Skola
Bollnäs	Arbråskolan
Borlänge	Gylle skola
Flen	Malmaskolan
Göteborg	Svartedalsskolan
Göteborg	Karl Johansskolan
Göteborg	Brandströmska skolan, Nylöse
Helsingborg	Västra Alléskolan
Helsingborg	Högastensskolan
Hudiksvall	Enångers skola
Hässleholm	Hästveda skola
Karlskrona	Rödebyskolan
Katrineholm	Nävertorpsskolan
Lilla Edet	Strömsskolan
Malmö	Sofielundsskolan
Malmö	Munkhätteskolan
Norrköping	Viby friskola
Nykvarn	Lillhagaskolan
Skurup	Rutgerskolan
Stockholm	Västerholms friskola
Sundsvall	Ljustadalens skola
Sävsjö	Rörviks skola
Södertälje	Ronnaskolan
Trosa	Hedebyskolan
Uddevalla	Äsperödsskolan
Umeå	Hörefors Centralsko
Umeå	Västangårds skola
Vallentuna	Ekebyskolan
Vara	Nästegårdsskolan
Örebro	Brickebackens skola
Örebro	Olaus Petriskolan
Örnsköldsvik	Husumskolan

Bilaga 3

Granskningens utförare och referensgrupp

Inspektörer:

Stockholm

Maria Axelsson, utredare

Maria Bergman, undervisningsråd

Kristina Dhenstrand, utredare

Åsa Permén, utredare

Agneta Gatu-Rehnberg, utredare

Anne-Marie Körling, utredare

Andreas Dahlkvist, utredare

Umeå

Kristian Hansson, undervisningsråd

Caroline Lindkvist, utredare

Linköping

Lena Stadler, utredare

Monica Schaffair, utredare

Karin Ederö, utredare

Göteborg

Kristina Svensson, undervisningsråd

Marie Karlsson, undervisningsråd

Karin Widlund, undervisningsråd

Lund

Monika Ivarsson, undervisningsråd

Peter Sääw, utredare

Anders Nilsson, utredare

Maria Gunnarsson-Contassot, utredare

Referensgrupp:

Agneta Gatu-Rehnberg, utvecklingsledare, grundskolan, Uppsala kommun.

Ann Boglind, universitetslektor i litteraturvetenskap vid Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet.

Jenny Folkeryd Wiksten, forskare och universitetslektor i didaktik med inriktning mot svenska vid Institutionen för didaktik, Uppsala universitet.

Åsa af Geijerstam, forskare och universitetslektor i didaktik med inriktning mot svenska vid Institutionen för didaktik, Uppsala universitet.

Bilaga 4

Observationsschema och intervjuguider som använts i granskningen

Observationsschema av undervisningen i svenska och no

Skolan: .....

Kommun: .....

Organisation av undervisning

a) Undervisning i helklass.				%
b) Grupparbete eller pararbete.				%
c) Enskilt arbete.				%
d) Andra uppgifter. Ange vilka				%
				Summa = 100 %
Tematiskt upplägg (integrering med andra ämnen)	Liten grad	Till viss del	I hög grad	
	Kommentar			
Undervisningen anpassas till varje elevs intresse och behov. (individualisering)	Liten grad	Till viss del	I hög grad	
	Kommentar			

Delaktighet		
Elevaktivitet och engagemang (fokus på uppgiften)	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	
Lärare och elever planerar och utvärderar tillsammans	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	

Uppbyggnad av förförståelse (kontexten)			
1. Textbegrepp Någon aktivitet (studiebesök, film, drama) genomförs som ger texten ett sammanhang.	Ja	Nej	Kommentar
2. Genomgång a) Läraren går igenom innehållet i texten i helklass eller i smågrupper och skriver på tavlan/OH.			
b) Läraren går igenom innehållet i texten i helklass eller i smågrupper och tar då stöd av olika gestaltningsformer (laborativa inslag, film osv.).			
c) Eleverna antecknar det läraren går igenom och det läraren skriver på tavlan/OH.			
d) Läraren går igenom nya ord som kommer att finnas i texten och eleverna får arbeta med dessa på olika sätt.			

e) Eleverna får frågeställningar som ansluter till innehållet i texten som de sedan ska skriva en kortarelogg om. (eget kortskrivande/informellt skrivande)			
f) Eleverna får frågeställningar som ansluter till innehållet i texten som de ska diskutera i smågrupper.			
g) Olika elever arbetar på olika sätt med detta moment beroende på sina intressen och sätt att lära in.			
h) Eleverna läser texten själva.			

Läsning			
	Ja	Nej	Kommentar
a) Läraren läser högt för hela klassen.			
b) Eleverna turas om att läsa texten högt för hela klassen.			
c) Eleverna läser texten högt för varandra i par/smågrupper.			
d) Eleverna läser texten tyst för sig själva.			
e) Eleverna får i läxa att läsa texten.			
f) Momentet individualiseras och anpassas till olika elevers sätt att läsa.			
g) Annat; om så ange:			

Bearbetning av texten			
	Ja	Nej	Kommentar
a) Någon annan aktivitet (studiebesök, film, drama) genomförs som ansluter till texten.			
b) Läraren går igenom innehållet i texten i helklass eller i smågrupper och skriver på tavlan/OH.			
c) Läraren går igenom innehållet i texten i helklass eller i smågrupper och tar stöd av olika gestaltungsformer (laborativa inslag, film m.m.).			
d) Eleverna antecknar det läraren går igenom och det läraren skriver på tavlan/-OH.			
e) Läraren går igenom nya ord och eleverna får arbeta på olika sätt med dessa ord.			
f) Läraren samtalar om tillhörande bilder och ev. baksidestext på en bok.			
g) Läraren samtalar i grupper eller i helklass om textinnehållet.			
h) Eleverna svarar var och en för sig på frågor om texten.			
i) Eleverna sitter i grupp och svarar på frågor till texten.			
j) Läraren leder klassgenomgång av svar på frågor till texten.			
k) Eleverna skriver någon form avlogg (eget kortskrivande/informellt skrivande) till texten.			
l) Läraren har tid och möjlighet att ge respons på loggar som eleverna skrivit.			
m) Loggar som eleverna skrivit till texten används som underlag för fortsatta diskussioner i smågrupper eller i helklass.			

n) Eleverna skriver egna mer utvecklade texter inom ämnesområdet.			
o) Eleverna bearbetar det ämnesområde som behandlas i de texter de läst och skrivit med hjälp av olika hjälpmedel och gestaltungsformer (t.ex. bild, film, laborationer, dramatisering etc.)			
p) Momentet individualiseras och anpassas till olika elevers intressen och sätt att lära.			
q) Läraren går igenom textens syfte och mottagare.			
r) Läraren diskuterar tankar/frågeställningar i anslutning till texten i helklass.			
s) Läraren diskuterar tankar/frågeställningar i anslutning till texten i smågrupper.			
t) Läraren gör jämförelser med andra texter och med aktuella händelser.			

Kommunikativa aktiviteter (muntligt/skriftligt i par eller grupp)

	Ja	Nej	Kommentar
a) Eleverna sammanfattar innehållet i det som de läst.			
b) Eleverna identifierar huvudbudskapet i det som de läst.			
c) Eleverna generaliserar kring och drar slutsatser av det som de läst.			
d) Eleverna förklarar och motiverar sin förståelse av det som de läst.			
e) Eleverna jämför det som de läst med andra saker de upplevt eller läst om i andra sammanhang.			
f) Eleverna gör förutsägelser om vad som kommer härnäst i en text de håller på att läsa.			
g) Eleverna gör jämförelser med andra texter och med aktuella händelser.			

Lässtrategier

	Ja	Nej	Kommentar
a) Eleverna utforskar olika sätt att läsa texter, olika lässtrategier.			
b) Eleverna provar olika lässtrategier och diskuterar fördelar och nackdelar med dem.			
c) Eleverna diskuterar och beskriva varför en text är bra eller dålig, lätt eller svår att läsa osv. utifrån någon eller alla av aspekterna form, funktion och innehåll.			
d) Eleverna görs medvetna om ämnesspråk och om textgenrer i olika ämnen (t.ex. berättande, argumenterande, instruerande, beskrivande, utredande).			

Textval och textanpassning

	Ja	Nej	Kommentar
a) Läroböcker.			
b) Tidskrifter och dagstidningar.			
c) Fackböcker (exkl. läroböcker).			
d) Skönlitterära böcker (inkl. barn- och ungdomsböcker).			

e) Facktexter hämtade från Internet.			
f) Skönlitterära texter (inkl. texter för barn och ungdomar) hämtade från Internet.			
g) Elevproducerade texter.			
h) Annat; om så, ange			

Miljö/ förutsättningar för undervisningen		
Läraren tar hänsyn till elevernas förslag, frågeställningar i sin planering.	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	
Exponering av böcker, elevtexter etc.	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	
Särskilda läsmiljöer (läshörnor, tysta rum etc.).	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	
Tillgång till olika slags texter (skönlitteratur, tidningstexter, faktatexter, texter från internet)	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	
Användning av bibliotek (som en naturlig del av informations-sökande)	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	
Användning av it-utrustning (som ett naturligt arbetssätt)	Liten utsträckning	Stor utsträckning
	Kommentar	

Intervjuguide elever
Organisation av undervisningen
1. Vilket är det vanligaste sättet att arbeta när ni har svenska/no? (tillsammans med kamrater i par eller grupp, enskilt arbete) 2. Får ni vara med och planera undervisningen
Bearbetning av och kommunikation kring texten
Uppbyggnad av förförståelse
3. Innan ni ska arbeta med en ny text, vad gör klassen tillsammans för att det ska bli enklare att förstå den? (genomgång av innehåll i helklass eller i smågrupper, studiebesök, frågor i anslutning till texten, dramatisering)
Läsning
4. Hur går det till när ni läser en ny text i klassen? (läraren läser högt, eleverna turas om och läser högt i helklass/smågrupper, eleverna läser hemma etc.) 5. Gör ni några andra aktiviteter i samband med att ni högläser i klassen? (dramatisering, bildstudium, ordkunskap)
Bearbetning av texten
6. Vi är intresserade av hur ni arbetar med en text i klassen så att eleverna ska förstå den så bra som möjligt. Hur hjälper er lärare för att förstå en ny text? (går igenom innehållet, går igenom ord/begrepp, berättar om vem som ska läsa texten och hur den är uppbyggd, pratar om tillhörande bilder och baksidestext, gör jämförelser med andra texter och aktuella händelser, individualiserar) 7. Hur arbetar eleverna med en ny text för att de ska förstå den? (pratar om innehållet i grupp, svarar enskilt/grupp på innehållsfrågor, skriver om innehållet utifrån frågeställningar, skriver loggar, jobbar med drama, bild, film, individualiserar)
Texträrlighet
8. När ni pratar om en text frågar er lärare och kamrater om du känner igen dig i texten? 9. När ni pratar om en text frågar er lärare och kamrater vad du tycker om innehållet? 10. När ni pratar om en text ber er lärare att berätta om vad ni tror kommer att hända i berättelsen? 11. När ni pratar om en text, ber er lärare er att berätta om ni läst andra texter som liknar den ni läser och på vilket sätt de i så fall liknar varandra 12. När ni pratar om en text, ber er lärare er att berätta om ni tänker på några aktuella händelser när ni läser texten?
Lässtrategier
13. Pratar ni om vad som gör en text bra respektive dålig? 14. Har er lärare pratat om att det finns olika slags texter och i så fall vad som skiljer dessa åt?
Textval och textanpassning
15. Vad läser ni för slags texter? 16. Vem väljer de texter som ni läser? Får elever vara med och välja texter? När? 17. Läser alla samma texter? 18. Är de texter som ni läser lagom svåra för er? Får ni utmaningar? 19. Använder läraren elevernas egna texter i undervisningen?
Bedömning/resultat
20. Hur får ni reda på om ni har blivit bättre på att läsa? 21. Hur får ni reda på hur ni ska kunna förbättra din läsförståelse?
Miljö/förutsättningar
22. Finns det ett skolbibliotek på skolan? Är detta alltid öppet och bemannat? Hur ofta går ni till skolbiblioteket? Hur använder ni skolbiblioteket i undervisningen? 23. Finns det tillräckligt med böcker/texter på skolan som ni behöver för ert skolarbete eller egen läsning?
Svenska kontra no-undervisning
24. Är det någon skillnad hur ni arbetar med texter under svensklektioner respektive no-lektioner?

Intervjuguide lärare
Organisation av undervisningen
1. På vilket sätt organiserar ni vanligtvis er undervisning? Helklass, grupparbete, pararbete, enskilt arbete etc. 2. I vilken mån är undervisningen upplagd tematiskt? Hur kommer läsningen in i det tematiska arbetet? 3. Hur mycket och på vilket sätt är eleverna med och planerar undervisningen? 4. Ett dialogiskt klassrum är av betydelse för hur elevernas läsutveckling sker. Vad betyder ett dialogiskt klassrum för er?
Bearbetning och kommunikation av texten
Uppbyggnad av förståelse
5 Vad gör ni innan ni presenterar en text d.v.s. hur skapar ni förståelse till en text som ni ska använda i undervisningen? (studiebesök/drama/film, genomgång av innehåll/ord och begrepp i helklass eller i grupp, frågeställningar till texten, loggskrivande)
Läsning
6 Hur sker vanligtvis läsningen av en ny text i klassen? (läraren läser högt, eleverna turas om att läsa, eleverna läser högt i smågrupper, eleverna läser tyst för sig själva, eleverna läser texten hemma, läsningen individualiseras ex. elever lyssnar på texten) 7 Genomför ni andra aktiviteter i samband med högläsningen? Vilka?
Bearbetning av texten
8 Hur sker bearbetning av texter i er undervisning d.v.s. hur får eleverna en djupare förståelse av texter? (genomgång av texten i helklass eller i smågrupper, använder olika gestaltsformer, genomgång/anteckningar från tavla, genomgång av nya ord/begrepp, samtal om bilder och baksidestext, svarar på frågor om innehållet enskilt eller i grupp/klass, loggboksskrivande, diskussioner utifrån loggboksskrivande, jämförelser med andra texter och aktuella händelser) 9 På vilket sätt kommer elevernas åsikter och erfarenheter in i arbetet med läsprocessen?
Textrörlighet
10 Vilka slags uppgifter gör eleverna när de bearbetar en text i samtal med kamrater eller i samband med skrivande? (sammanfatta innehållet, identifiera huvudbudskapet, generalisera och dra slutsatser av det de läst, jämföra det som de läst med annat de upplevt eller läst om i ett annat sammanhang, göra förutsägelser i texten de läser.) 11 Arrangerar ni bok- och textsamtal i samband med bearbetning av texter?
Lässtrategier
12 Vilka är era syften med att låta eleverna läsa olika texter? (utforska olika sätt att läsa texter, olika lässtrategiers för- och nackdelar, låta elever diskutera varför en text är bra-dålig/lätt-svårt, medvetandegöra eleverna om olika ämnesspråk och olika genrer)
Textval och textanpassning
13 Vilka typer av texter använder ni främst i din undervisning? (läroböcker, tidningstext, fackböcker, skönlitterära texter, texter från internet, elevproducerade texter etc.) 14 Hur använder ni elevernas fritidsläsning i undervisningen? 15 I vilken utsträckning får eleverna vara med och välja texter till undervisningen? 16 Hur anpassar ni elevernas texter till varje elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande? 17 På vilket sätt utmanar ni eleverna i sitt läsande?
Utvärdering och resultat
18 På vilket sätt medvetandegör ni eleverna om deras läsförståelse och deras möjlighet att utvecklas ytterligare? 19 Vilka utvärderingsinstrument använder ni er av för att bedöma elevens läsförståelse? 20 Vilka utvärderingsinstrument använder ni för att utvärdera ert arbete med elevernas läsutveckling? 21 Vad använder ni den information till som ni får fram genom dina bedömningar av elevernas läsutveckling? 22 Hur uppfattar ni förhållandet mellan arbetet med elevernas läsutveckling/läsprocessen och deras resultat?
Miljö/förutsättningar
23 Vilket stöd finns det på er skola för främja arbetet med elevernas läsutveckling? (skolledning, arbetslag, lokala pedagogiska planeringar, skolbibliotek, bibliotekarie, datorer)
Kompetensutveckling
24 Vilket behov av kompetensutveckling inom området "elevers läsutveckling" finns för er och för skolan? 25 Är ni väl orienterad i aktuell barn- och ungdomslitteratur?

Intervjuguide rektorer
Fråga 1-5 ställs för respektive ämne, Fråga 6-10 är gemensamma för båda ämnena
Utvärdering, resultat, bedömning
<p>1. Hur följer skolan upp resultaten för elevens läsutveckling i svenska/no? - Beskriv resultaten på er skola.</p> <p>2. Hur bedöms elevernas resultat när det gäller läsutveckling? - Utvärderingsmetoder - Likvärdighet</p> <p>3. Vilka förändringar görs efter uppföljningar? - Organisation - Undervisningens innehåll/Arbetsätt - Lärmiljö och Läromedel - Lärares användning efter utbildning/Kompetensutveckling</p> <p>4. Hur säkerställer skolan att varje elev har möjlighet att utvecklas så bra som möjligt i sin läsutveckling? - Individanpassning - Högpresterande elever - Lågpresterande elever</p>
Miljö/förutsättningar
<p>5. Vilket stöd finns det på din skola för att främja arbetet med elevernas läsutveckling? - Läromedel/Datorer - Bibliotek - Läsmiljöer - Lärarlagsarbete/Ämneskonferenser</p>
Samverkan inom skolan
<p>6. Vilket samarbete finns det mellan undervisande lärare i svenska och naturorienterande ämnen på skolan när det gäller elevernas läsutveckling?</p> <p>7. An knyter läsundervisningen i svenska till naturorienterande ämnen?</p> <p>8. Finns det gemensamma tematiska arbeten i svenska och no?</p> <p>9. Finns det en gemensam syn på och kunskap om undervisningen kring läsprocessen?</p> <p>10. Vilka behov av kompetensutveckling finns på skolan inom området elevens läsutveckling?</p>

Regelbunden tillsyn av alla skolor

SKOLINSPEKTIONEN granskar löpande all skolverksamhet, närmare 6 000 skolor. Tillsynen går igenom många olika områden i verksamheterna för att se om de uppfyller det som lagar och regler kräver.

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar mer detaljerat kvaliteten i skolverksamheten inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev.

Fristående skolor – kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.